

יד
מהרי"ע

שערי יצחק

השיעור השבועי

מפי מרן הגאון
הרב יצחק רצאבי שליט"א
פוסק עדת תימן

נמסר במוצש"ק
חוקת ובלק
תמוז ה'תשע"ח ב'שכ"ט
בבית המדרש "פעולת צדיק"
בני ברק

לק"י

נושאי השיעור:

המשך בירור שתי השאלות האחרונות [מתוך ד' השאלות שהובאו בשיעור הקודם]
הנוגעות לדיני ממונות, והאם אפשר להביא להן ראייה מהמעשה ברבי שמעון בן שטח
ושלש מאות הנזירים וכו'.

כל הזכויות שמורות

יוצ"ל ע"י מוסדות יד מהרי"ץ בני ברק
טלפקס: 03-5358404. נייד: 050-4140741
דוא"ל: yad@maharitz.co.il

להאזנה לשיעור דרך הטלפון:

קול יהודי תימן – 072-33-23-642
שלוחה 6

קול הלשון – 03-6171031
מספר השיעור בדיסקים ובקו "קול יהודי תימן" – 452

השיעור מוקדש להצלחת
ידידנו הרב יואל בן הרב אורי כהן הי"ו,
ונותביתו מרת ספיר בת הרב דוד סקעת הי"ו,
ולהצלחת הבה"ח דניאל בן הרב דוד סקעת הי"ו,
ולהצלחת הדסה בת הרב אורי הי"ו,
ימלא המקום ברוך הוא כל משאלות ליבם לטובה ולברכה, אבי"ר.

השיעור מוקדש

להצלחת ידידנו הרב יואל בן הרב אורי כהן הי"ו, ונותיביתו מרת ספיר בת הרב דוד סקעת הי"ו, המקום ברוך הוא ירצה נדבתם ויברך מעשי ידיהם ומכל צרה ונזק יצילם, ויזכו בקרוב לזרע של-קימא, וימלא המקום ברוך הוא כל משאלות ליבם וליבכם לטובה, אכ"ר.

כמרכן השיעור מוקדש

להצלחת הבה"ח דניאל בן הרב דוד סקעת הי"ו, יה"ר שיתקבל לשיבה גדולה טובה, ויצליח ויעלה במעלות התורה ויר"ש, אכ"ר.

כמרכן להצלחת הדסה בת הרב אורי הי"ו, שתזכה לזיווג הגון בקרוב, אכ"ר.

ימלא המקום ברוך הוא כל משאלות ליבם לטובה ולברכה.

המשך בירור שתי השאלות האחרונות [מתוך ד' השאלות שהובאו בשיעור הקודם] הנוגעות לדיני ממונות, והאם אפשר להביא להן ראייה מהמעשה ברבי שמעון בן שטח ושלש מאות הנזירים וכו'.

בשיעור הקודם התחלנו לדבר, על כמה שאלות הנוגעות לדיני ממונות, האם אפשר להביא ראייה מהמעשה שהיה בימי שמעון בן שטח, שעלו שלש מאות נזירים, הוא אמר לינאי המלך, מאה וחמשים נזירים עלי ומאה וחמשים עליך, 'בצל החכמה בצל הכסף'. האם אפשר ללמוד מכך, לגבי הנידון, כאשר רוצים לומר לנדיב, שההוצאות הן מאה אלף, למרות שבפועל נשאר רק חמשים אלף, כיון שאת החמשים אלף הנותרים הם הצליחו להוריד, ע"י שהפעילו קשרים וכו', דיברו והשפיעו, והצליחו שזה יהיה בחנם. האם זה נחשב, שע"י חכמתם, הם 'שילמו' את החמשים אלף. על ידי כך, הנדיב יתן חמשים אלף.

לכאורה, הדבר ממש דומה בדומה, לגבי סיפור הזה. אבל כפי שאמרנו, הדבר לגמרי איננו פשוט, ולמסקנא לא נראה לי שאפשר לסמוך על כך, אבל נאמר את הצדדים, עם כמה דברים המסתעפים מכך.

היום בני הרב נסים הי"ו עורר אותי לכך, שהדבר גם קשור לפרשת השבוע שקראנו. בלעם אומר לבלק, אִם יִתֵּן לִי בָּלֶק מְלֵא בֵּיתוֹ פָּסֶף וְזָהָב לֹא אוֹכֵל לְעֶבֶד וגו' [במדבר כ"ב, י"ח]. מפרש רש"י, למדנו שנפשו רחבה, ומחמד ממון אחרים. אמר, ראוי לו ליתן לי כל כסף וזהב שלו, שהרי צריך לשכור חיילות רבות, ספק נוצח ספק אינו נוצח, ואני ודאי נוצח.

חז"ל אומרים במסכת אבות [פרק חמישי משנה י"ח], הוי מתלמידיו של אברהם אבינו, ולא מתלמידיו של בלעם הרשע, כי לבלעם הרשע היתה 'נפש רחבה'. מחמד ממון אחרים וכו'. רואים זאת בפסוק הזה, 'אם יתן לי בלק מלא ביתו כסף וזהב'. מדברי רש"י נראה, כי 'מלא ביתו', אין הכוונה שימלא את כל הבית כסף וזהב, אלא הכוונה על כל הכסף שיש לו בבית, כל האוצרות שלו. לא שימלא את הבית כסף וזהב, זהו כמו 'לשון חסר', מלא ביתו – כל הכסף שיש לו בביתו.

בכל אופן, טוען בלעם שמגיע לו את כל הסכומים הגבוהים ביותר, כי בכדי להילחם עם ישראל אתה בלק צריך לשכור צבא גדול, ויהיו לך הרבה הוצאות עצומות וכו'. ואני אכן יכול לעשות זאת, ואדרבה אני עדיף מהם, כי הם אולי ינצחו ואולי לא, מי יודע מה יהיה במלחמה, אבל 'אני ודאי נוצח', בטוח בלעם בעצמו שיש לו את הכלים לכך. כי עד עכשיו, הוא היה בשיא ההצלחה שלו.

א"כ לכאורה בלעם תובע לעצמו שכר שלא מגיע לו, רק שהוא עושה חשבון, שאם יהיה כך וכו'. אבל, זה לא המחיר. ועל כך אומר רש"י, שהדבר נקרא 'מחמד ממון אחרים', זאת אומרת שהוא גזלן, יש לו עין גדולה, הוא חמדן. משמע מכאן, שהאדם אינו יכול לתבוע כסף, כאשר לא מקובל בעולם לשלם עליו את המחיר הזה, בגלל שיש לו כל מיני חשבונות, כביכול נחשב שזה מגיע לי. הוא נקרא חמדן.

מלקות וילקה ע"ש. אם הוא לא משלם, כעת הוא יהיה חייב מלקות. מה שהוא פטר את עצמו, זה לא נקרא שהוא שילם. א"כ, הוא אכן ילקה. ועיין שו"ת שואל ומשיב מהדורא תליתאה ח"ב סי' ט' מ"ש בזה.

בהתחלה הוא מביא ראיה מן הגמרא במס' מכות [דף ט"ז ע"ב], שזה אכן נחשב שהוא שילם, ואח"כ הוא מביא ראיה מן הסוגיא הזאת. הוא כותב כך, ועיין שו"ת בי"צ אהע"ז סי' ק"ח מביא דברי ספר דברי יהושע, דהפטר שפוטרתו תורה, חשיב כסילוק ושמיטה. כיון שפטרנו תורה, הוי כאילו שילם וסילק חובו. והוא ז"ל הביא ראיה לדבר זה מהא דאיתא בירושלמי ובמדרש רבה מקץ, דתלת מאה נזירין סלקין בעיין למקרבא תשע מאה קורבנין ביומיה דשמעון בן שטח, למאה וחמשים מצא להם פתח ומאה וחמשים לא מצא להם פתח. סליק ר"ש בן שטח לבי ינאי מלכא, א"ל תלת מאה נזירין סליקו בעיין למקרבי תשע מאה קורבנין, ולית להון. הם עניים שאינם יכולים לתת. אלא יהיב את פלגא מן דידך, ואנא פלגא מן ידי. יהיב ינאי פלגא מן דיליה, ואולון וקרבין. הקריבו אותם. אתו ואמרו לישנא בישא לינאי מלכא וכו', ברם ר"ש בן שטח לא יהיב מן דידה כלום וכו', א"ל למה אפליית ביי? א"ל ח"ו לא אפליית בך, אלא את מממונך ואנא מן אורייתא וכו'. בצל החכמה בצל הכסף.

א"כ השאלה היא, ולכאורה מכל מקום לא קיים תנאו, שאמר אנא פלגא מן ידי, ולא יהיב כלום. שמעון בן שטח אמר, 'אנא פלגא'. וכי הוא נתן? הוא לא נתן כלום. אלא על כרחך מוכח, דע"י פטור שפטרו חכמים, הוי כסילוק, וקיים תנאו ע"ש. כיון שהוא נפטר, הוא אומר 'שפטרו חכמים', אבל זה לאו דוקא, הכוונה שיש לו פטור מצד ההלכה, הוא נהיה פטור, זה נחשב שהוא שילם. ולפי זה במודה בקנס דפטור, שפטרנו תורה, חשוב כסילוק, וכאילו שילם הקנס, ותו לא יתחייב המלקות כנ"ל.

לכאורה אם נשווה זאת לסיפור של שמעון בן שטח, וכמובן להבדיל בין הקדש ובין החול וגו', לגבי המאה וחמשים נזירים שהתיר, כי זה נחשב כביכול שילם עבורם את הכסף. לכאורה זה לא המחיר, זהו אינו השווי. ישנו דמיון – מסויים בכל אופן – בין הדברים, ואפשר גם למצוא חילוקים, אבל הרעיון מונח בזה.

למעשה, השאלה דלעיל מסתעפת לעוד הרבה דברים. ישנה חקירה למדנית. הרי הכלל הוא, שאם האדם התחייב גם ממון וגם מלקות, הוא משלם את הממון ואינו לוקה. אי אפשר, גם לשלם וגם ללקות. אבל מה יהיה, אם אח"כ הוא הודה בקנס? הרי הכלל הוא, שהמודה בקנס, פטור. א"כ בעצם הוא נתחייב את שני הדברים, והוא אמור לשלם. מהמלקות הוא כבר נפטר. אח"כ הוא יודה בקנס, ואז בעצם הוא כעת פטור מהכסף. השאלה היא, האם כעת הוא יתחייב בממון, או שלא? כיון שהודה בקנס, פטר את עצמו, וזה נחשב שהוא שילם. למרות שבפועל, הוא לא שילם. הוא לא משלם וגם לוקה, אבל כעת לאחר שהוא מודה בקנס, הוא נהיה פטור מהתשלום.

ממילא, אם ע"י הודאתו הוא נפטר מהתשלום, זה כמו שנשווה זאת לחכמה של שמעון בן שטח, שע"י חכמתו הוא פטר את המאה וחמשים נזירים, זה נחשב שהוא נתן כסף, למרות שבפועל הוא לא נתן כלום, אבל זה נקרא כאילו הוא נתן. וא"כ עדיין יישאר שהוא יהיה פטור מן המלקות.

כך ראיתי בספר חדוותא דשמעתתא, להרב יקותיאל אריה קאמלהאר [סימן כ"ה, דף י"ד] שכתב כי, בספר קול שמחה להגה"ק מפרשיסחא זצ"ל נסתפק במי שנתחייב קנס ומלקות, דהדין הוא דממונא משלם מילקי לא לקי, כך היה צריך להיות, אם הודה בקנס דמיפטר תו מתשלומין, מהו. מי אמרינן דמה דמיפטר ע"י הודאתו, חשיבא תשלומין, ותו אין מחייב מלקות. או דלמא, לא חשיב זאת תשלומין, וכיון דממונא לא משלם, חייב

לענ"ד יש קצת להעיר על דבריו, כי חושבני שהוא נטה קצת מן הפשט. דהיינו, משמע שהוא בא לומר סברא קצת חדשה. הרי שמעון בן שטח אומר, אני מתורתי ומחכמתי נתתי מאה וחמשים, ואתה ינאי המלך תתן מהכסף שלך, 'את ממונך'. אבל הוא בא ומכניס כאן סברא חדשה, כי כביכול ע"י שהחכמים פטרו אותו, הדבר נחשב ששילמתי. משמע כאילו זהו דבר חדש. חוץ ממה ששמעון בן שטח אומר, ישנה עוד סברא, וממילא הוא לומד לעניין שלנו. אבל לכאורה, הוא לא מוסיף כאן עוד דבר, אלא זהו בעצם מה ששמעון בן שטח אמר. ממילא, אולי אין ראיה לגבי הנושא שלו. זה רק שם, שהוא עשה חכמה, אבל לגבי האדם הזה שהודה בקנס, אין כאן שום חכמה. זאת אינה סברא נוספת. זה לא מה שכתוב שם. כי משמע ששמעון בן שטח פטר את עצמו ע"י הטענה הזאת, בלי התוספת הזאת, שכביכול ע"י שאני סילקתי וחכמים פטרו אותי זה נחשב ששילמתי. הסברא הזאת, לכאורה בודאי שאין לה מקור.

ישנו מעשה מעניין מאד המובא בספר מדרש חכמים על מסכת אבות, לא כתוב שם מהו המקור, הוא כותב שזהו משל, אבל בספר מעם לועז הביא זאת בתורת מעשה שהיה, לא משנה, בכל אופן זהו דבר הקשור לעניין שלנו.

כתוב בסוף מסכת אבות ופרק ה' משנה כ"א, לפום צערא אגרא. דהיינו, האדם מקבל שכר, לפי הצער שלו. חוץ ממה שהאדם מקבל שכר על העמל בתורה, התשלום הוא גם לפי הצער. יכול להיות אדם שילמד סוגיא במשך חצי שעה, ואדם שהוא קשה הבנה יקח לו שעותיים. השכר שלו יהיה לפי צערו, כיון שאצלו, לפי מה שהוא השקיע, לא משנה מה התועלת שיצאה מכך, אלא הקב"ה משלם לאדם כפי שהשקיע כך יקבל, לא משנה מה בסופו של דבר יצא מן הדברים האלה, זהו רצון ה', לפום צערא אגרא, מדה כנגד מדה.

בכדי להסביר את המשנה הזאת, מובא שם במעם לועז על מסכת אבות ודף רס"ט סיפור על מלך אחד שבנה ארמון, גדול ועצום, וכיון שרצה גם לפאר אותו, הזמין ארבעה צפעים, וביקש מהם שכל אחד יצבע קיר. גם בצביעה הזאת, היה צריך השקעה גדולה מאד. אם הוא נתן לכל אחד קיר, אז כל אחד היה עם אומנות מיוחדת וכו', בכדי שיעשה משהו מפואר מאד. והוא קבע להם זמן, בעוד שנה, תקבלו את שכרכם, העיקר שתעשו את העבודה. התחילו לעבוד, כל אחד צבע, אבל הרביעי היה עצלן, לא עשה כלום. פתאום ביום האחרון, לאחר שכולם כבר גמרו את העבודה, הוא בא ורואה את העבודה, לקח צבע מבריק כמו מראה וצבע את הקיר הרביעי. וכיון שהצבע היה מבריק, כל הכתלים השתקפו בקיר שלו. הפלא ופלא. כל מי שבא ורואה זאת, הוא מתפעל מכך. הוא עשה יותר ממה שהם עשו. המלך בא ומסתכל, רואה את העבודה הנפלאה שעשה כל אחד, איזו אומנות וכו', אבל הרביעי, עוד יותר נפלא. שואל המלך, תגידו לי, מגיע לו תשלום או שלא? זה אומר בכה, וזה אומר בכה. כשם שפרצופיהם, כן דעותיהם. מתווכחים. אמר המלך, אתם יודעים מה? יש לי פתרון. אמר לו, תראה, כמה מגיע לך? הוא שם את הכיסים עם הכסף בכל הקירות הצבועים, ואמר לו, הנה עכשיו הכסף משתקף על הקיר שלך, תיקח אותו משם...

כתוב שם כך, יש מבארים המשנה, על פי המסופר על מלך גדול אחד שבנה ארמון נפלא, ואח"כ הביא ארבעה אומנים ממרחקים שיצבעו לו הקירות. ונתן לכל אחד כותל ואמר לו, מי שיעשה מלאכה נאמנה ובתכלית היופי, יקבל שכר גדול. ונתן להם זמן שנה. שנה שלימה בכדי לצבוע קיר אחד? מפליא. כנראה היה צריך כאן השקעה עצומה.

והנה שלשה אומנים השתדלו בחריצות יתירה לעשות המלאכה על צד היותר טוב, ורצו בכל נפשם שתהא מלאכתם מעשה ידם להתפאר.

כנראה שנקודת החילוק היא, האם הדבר היה מתוכנן מראש, או שלא. דהיינו, לו האומן הרביעי היה בא ואומר מראש, תשמעו, אתם תעבדו, תעשו מה שאתם רוצים, אבל אני יכול לעשות משהו מיוחד, אינני צריך להשקיע, אני יכול לעשות זאת בתוך כמה שעות. האם אתה מוכן, אדוני המלך? משנה לך? אעשה לך משהו הפלא ופלא, אינני מגלה מה הוא, יש לי איזה רעיון, איזו חכמה כיצד לעשות זאת. איכפת לך שאני יכול לעשות זאת בתוך כמה שעות? משנה לך? לכאורה אם המלך מקבל על עצמו, ואומר לו בסדר, אראה לפי התוצאה, ואם אתה צודק אזי תקבל. אם אותו אופן, הצבע הזה, היה בא ואומר כך מראש, ועל דעת כך הוא מתנה, שבאופן הזה אעשה, ואתה תראה את התוצאה ותחליט, מה איכפת לך כמה אני משקיע, אני לא צריך להשקיע, יש לי איזה פטנט איך לעשות זאת. לכאורה, היה מגיע לו לקבל שכר מושלם, כיון שעל דעת כך סיכמנו, זהו מה שסוכם.

אבל בנ"ד, הוא היה עצלן. רק ברגע האחרון, הוא מצא את הפתרון הזה. זה לא היה מתוכנן מראש. משא"כ שמעון בן שטח, אצלו הדבר היה הרעיון שלו מעיקרא. מהגם שבנ"ד התנאי היה הפוך, 'מי שיעשה מלאכה נאמנה ובתכלית היופי, יקבל שכר גדול'.

שאלה מהקהל: אם בני המשפחה היו באים לאותו הנדיב ואומרים לו כי כך ההוצאה בפועל, 100 אלף שקל, אבל אנחנו יודעים שאם נעשה השתדלות, אנחנו נקבל הנחות. תשובת מרן שליט"א: נכון, יפה, אם הם היו אומרים כך לפני שהם עשו זאת, היו אומרים לו כי ההוצאות 100 אלף אבל אנחנו נדאג ל-50 אלף הנותרים, אזי אין הכי נמי. אבל במעשה דלעיל, הם באו אליו אחרי כן. אין הכי נמי. גם בנ"ד, זה צריך להיות אותו הדבר.

ואילו הרביעי היה עצלן, וכילה בהבל ימיו באכילה ושתייה. ויהי כאשר הגיע היום האחרון, המה כבר כילו מלאכתם, ואילו הוא לא התחיל עדיין במלאכתו. מה עשה? צבע הכותל שלו בצבע מבהיק, שבו משתקפים מראות אחרות, וכך השתקף על הקיר מראה ג' הקירות האחרים של הארמון. והיה הדבר לפלא, יותר ממעשי ידיהם של השלשה. וכאשר בא המלך ושריו להסתכל, וראה מלאכתם של השלשה, התפלא מאד על יופי המלאכה. אבל בראותו הכותל הרביעי, התפלא עוד יותר. שאל המלך את שריו, האם ראוי הרביעי לשכר על מעשהו? והרי לא עשה מאמרי, אלא שהתחכם ועשה עצה, שכותלו יבהיק בשלל צבעים של ג' הקירות האחרים. מה דעתכם ואעשה. והתחילו להתווכח, זה אומר בכה וזה אומר בכה. מה עשה המלך? לקח ג' כיסים של מעות, ותלה כל כיס על כותל אחד של השלשה, ואמר לאומן הרביעי, הנה על כתלך נראים שלשה כיסים, קחם בשכרך, כפי פעלך ומעשך. וכל אחד לקח כיסו, והוא יצא בפחי נפש. שלפי צערם, קיבלו שכרם.

והנמשל הוא בעניין המצוות, או לימוד התורה, מי שטורח כל ימיו ועמל במצות, בודאי יהיה שכרו רב לפי הצער. אבל מי שאינו עובד, לא יקבל.

טוב, זהו סיפור נפלא, והנמשל בודאי טוב, 'לפוס צערא אגרא', אבל לכאורה, לפי מה שדיברנו לעיל, לא כ"כ פשוט, מה שהמלך עשה. מה זה משנה? קיבלת קיר רביעי, משהו נפלא יותר מכולם. נכון שהוא לא השקיע כ"כ הרבה, אבל ישנה כאן חכמה. אם שמעון בן שטח היה עושה זאת, היה מגיע לו שכר, או לא? עשיתי כאן דבר חכם, נכון שלא עבדתי, גם שמעון בן שטח לא עבד, לא השקיע, אבל הדבר הזה שווה כסף. לכאורה, לא כ"כ פשוט, שהצדק עם מה שהמלך עשה בסוף.

כפי שאמרנו בשיעור הקודם, בספר עלינו לשבח מובא, לגבי הגביר ההוא, שהדבר אפשרי, והוא מדמה זאת לעניין המובא בירושלמי. אבל בעז"ה ברצוני לומר ארבעה – חמשה סברות או חילוקים, טעמים, למה אי אפשר לסמוך על כך להלכה.

ראשית, פשוט מאד, נכון שכתוב זאת בירושלמי, אי אפשר להכחיש, כתוב זאת גם במדרש רבה, אבל היכן הדבר מובא בפוסקים, ברמב"ם ובשלחן ערוך? חידוש כזה גדול לדינא, לא נפסק להלכה. כיצד השמיטו דבר חשוב כזה?

למעשה, מה שבירושלמי שם, וגם בגמרא בבלי [ברכות דף מ"ח ע"א], דנים, האם ההלכה כשמעון בן שטח, זה לא לגבי הפרט הזה, אלא לגבי פרטי הזימון, כפי שהיה בסוף הסיפור. בתלמוד ירושלמי כתוב זאת אחר כך, כאשר הזמינו אותו לברך ברכת המזון.

בתלמוד בבלי שם, מובא הסיפור כך, **ינאי מלכא ומלכתא כריכו ריפתא בהדי הדדי**. הם אכלו ביחד. ומדקטל להו לרבנן לא הוה ליה איניש לברוכי להו. לא היה מי שיברך את ברכת המזון. המפרשים שם דנים, מה הפירוש? עד כדי כך? **ינאי המלך**, שהיה כהן גדול, איננו יודע לברך ברכה מ"ז? וחזן מזה, וכי הוא אכל לבד? הרי בתוספות שם מבואר, שהיו שם עשרה אנשים. וכי הם לא ידעו לברך ברכה מ"ז? לכן הם מסבירים, שהכוונה היא, שהוא רצה מישוהו שיברך ברכת האורח. כאשר מברכים ברכת האורח עם ברכה מ"ז, רצוי שזה יהיה תלמיד חכם וצדיק, מישוהו שמתאים שהוא יברך. לכן, הוא רצה מישוהו שיברך אותם, אגב ברכת המזון.

אמר לה לְדִבְיָתָהּ, מאן יהיב לן גברא דמברך לן? אמרה ליה, אשתבע לי דאי מייתנא לך גברא דלא מצערת ליה. תבטיח לי, תשבע לי, אני אביא לך מישוהו, אבל אתה אל תזיק לו. אשתבע לה. אייתיתיה לשמעון בן שטח אחוה.

הרי הוא ברח, בגלל העניין המובא בגמ' מס' קידושין [דף ס"ו], שינאי המלך הרג את כל החכמים, והוא נהיה צדוקי, נזרקה בו מינות. החכמים אמרו לו, יהודה בן גדידיה אמר לו, רב לך כתר מלכות, הנח כתר כהונה לזרעו של אהרן. שהיו אומרים, שאמו נשבת במודיעין. אמו היתה שבויה, וא"כ הוא חלל, ואינו יכול להיות כהן גדול. ממילא הוא כעס, והרג את כל חכמי ישראל, חוץ משמעון בן שטח. ונשאר העולם משתומם, עד ששמעון בן שטח החזיר את התורה למקומה. לכן הוא ברח, מרוב הפחד. אבל ע"י שהוא נשבע לאשתו שלמציון המלכה, שהיתה אחותו של שמעון בן שטח, שהוא לא יצער אותו, לכן הוא בא.

אותביה בין ידיה לדידה. ינאי המלך כיבד אותו, שישב בין המלך לבין המלכה. שישב במרכז.

אמר ליה, ינאי המלך אומר לשמעון בן שטח, חזית כמה יקרא עבדינא לך. תראה איך אני מכבד אותך. אבל שמעון בן שטח היה תקיף מאד. **אמר ליה**, לאו את קא מוקרת לי, אלא אורייתא היא דמוקרא לי, דכתיב [משלי ד', ח'] סִלְסִלָה וְתִרְוַמְמָךְ תִּכְבְּדָךְ פִּי תִתְבַּקֶּנָה. אמר ליה, קא חזית דלא מקבל מרות. אתה לא נכנע.

ינאי המלך, הרגיש את עצמו חשוב, בפרט כיון שהוא מזרע חשמונאי. הוא כביכול מצדיק כעת את עצמו, על כך שהרג את החכמים. הנה רואים.

יהבו ליה כסא לברוכי. אמר, היכי אבריק, יברוך שאכל ינאי וחביריו משלו? הרי לא אכלתי ולא שתיתי כלום? מה עשה? שתייה לההוא כסא, שתה את הכוס, יהבו ליה כסא אחרינא, ובריק. כעת הוא כבר יכול לברך להם.

א"ר אבא בריה דרב חייא בר אבא (א"ר יוחנן), שמעון בן שטח דעבד, לגרמיה הוא דעבד.

ברכת המזון. נסב כסא ואמר, נברך על המזון שאכל ינאי וחביריו. א"ל, ינאי המלך שמע זאת ואמר, עד כדון את בקשיותך. למה אתה כזה קשה עורף. מסביר הקרבן נתאל שם, אתה מהתל בן, היתלת בן, ועוד הפעם. א"ל, ומה נאמר? מה אתה רוצה שאגיד? על המזון שלא אכלנו? אמר, הבון ליה דליכול. תביאו לו שיאכל. יהבו ליה ואכל, ואמר נברך על המזון שאכלנו. כך גירסת הסיפור, לפי הירושלמי.

א"ר יוחנן, חולקין על ר"ש בן שטח. רבי ירמיה אמר, על הראשונה. ר' אבא אמר, על השנייה וכו'. ישנו במפרשים שם דיון בעניין הזה, למה הכוונה בדיוק.

בכל אופן, אף אחד אינו אומר, שישנם החולקים על הסיפור עם הנזירים, כנראה מכיון שלא זה הוא הנושא של הסוגיא, הדנה בענייני הזימון.

אבל לפי מה שאנחנו אומרים, יכול להיות שלגבי העניין ההלכתי היוצא מכאן, שכביכול אפשר להשתמש בחכמה ולהחשיב זאת ככסף, גם דבר זה אינו נפסק להלכה ולמעשה. והראיה היא, שהפוסקים אינם מביאים דין כזה. זהו דבר אחד.

דבר שני, גם אם נגיד שהירושלמי הביא זאת וסובר כך, אבל הרי הדבר לא הובא כלל בתלמוד בבלי.

שאלה מהקהל: וכי מכך שהגמרא לא אומרת, זה ראיה שלא נפסק כמותו?

תשובת מרן שליט"א: יפה. נכון. לכן הבלעתי מקודם, שזאת לא הסוגיא. לפי הירושלמי, אתה צודק. לכן אני אומר, לא, כיון שזהו אינו הנושא, הנושא הוא הזימון, לכן לא נכנסו לנושאים אחרים, לענייני דיני ממונות.

אבל גם אם נגיד שכן, גם אם נאמר שהירושלמי סובר כך להלכה, אבל הבבלי אינו סובר זאת.

דהכי אמר ר' חייא בר אבא אר"י, לעולם אינו מוציא את הרבים ידי חובתן, עד שיאכל כזית דגן. מה שעשה שמעון בן שטח, זאת אינה ההלכה למעשה. מסביר רש"י, 'שמעון בן שטח דעבד', שבירך להוציאם ידי חובתם בשביל כוס אחד ששתה. 'לגרמיה הוא דעבד', אין אדם מודה לו. מה שהוא עשה, זאת דעת יחיד. כי לא מספיק מה שהוא שתה, אלא צריך שיאכל כזית דגן בכדי לברך.

גם אם מי ששתה יכול להצטרף לזימון, אבל לא לברך ולהוציא את כולם יד"ח. הרי בזמנם, כפי דין הזימון, כאשר מישחו מברך, כולם שותקים ויוצאים ידי חובתם בשמיעה. מי ששותה, יכול להיות מצורף לזימון, לשלשה או לעשרה, הוא יכול להצטרף, אבל לא שהוא בעצמו יברך, ויוציא את כולם ידי חובה. אבל שמעון בן שטח סובר שכן. על כך הגמרא אומרת, לגבי הפרט הזה של הסיפור, שזה לא להלכה. כך מובא בתלמוד בבלי.

בתלמוד ירושלמי [ברכות פרק ז' הלכה ב'], מובא המעשה בצורה קצת אחרת. לאחר הסיפור של הנזירים, שאינו מובא כלל בתלמוד בבלי בשום מקום, מובא כך, שלח ויהב ליה מילא. הבטיח לו, נתן לו מלה שלא יזיק לו. ואתא ויתיב ליה בין מלכא למלכתא. לפי הירושלמי, הוא מעצמו ישב בין המלך לבין המלכה.

א"ל, למה אפליית ביי? למה היתלת ביי? א"ל, לא אפליית בך. את מממונך, ואנא מן אורייתא. דכתיב [קהלת ז', י"ב] פִּי בָּצַל הַחֲכָמָה בָּצַל הַפֶּסֶף. אמר ליה, ולמה ערקת? א"ל, שמעית דמרי כעס עלי וכו'. א"ל, ולמה יתבת בין מלכא למלכתא? א"ל, בסיפרי דבן סירא כתיב, סלסליה ותרוממך ובין נגידים תושיבך. אני יושב 'בין נגידים', בין המלך לבין המלכה. זהו כבוד התורה.

אמר, הבו ליה כסא דליברך. ינאי המלך אמר לנמצאים שם, תתנו לו כוס, בכדי שיברך

זהו חילוק נוסף. הראיה לכך, כי הבבלי אינו מביא את הסיפור עם הנזירים. הסיפור של הנזירים, מובא רק בירושלמי מסכת ברכות, וכן במדרשים, מדרש רבה פרשת מקץ, ובמדרש רבה על ספר קהלת. אבל בתלמוד בבלי, הדבר אינו מובא כלל. אני רק אומר זאת, בכדי לתרץ את השאלה, מדוע הפוסקים לא הביאו זאת להלכה. לא רק שהבבלי אינו מביא את הסיפור, אלא שלפי הבבלי יכול להיות, כי מה ששמעון בן שטח ברח, זה בכלל לא בגלל הסיפור עם הנזירים, אלא בגלל שינאי המלך הרג את כל חכמי ישראל. דהיינו, לפי דברי הירושלמי, שמעון בן שטח התחבא בגלל הסיפור עם הנזירים, כיון שינאי המלך כעס עליו. אבל לפי הבבלי, הסיבה היא בגלל מה שמובא בגמ' מס' קידושין [דף ס"ז], וכן במסכת סוטה [דף מ"ז], כתוב שם שאחותו החביאה אותו, בגלל שינאי המלך הרג את כל החכמים. לפי הבבלי, כל הסיפור עם הנזירים, אינו קיים. יכול להיות שזה בכלל לא היה עם שמעון בן שטח, או משהו אחר. בבלי לא מובא הסיפור הזה, ואדרבה ישנה סיבה אחרת מדוע ברח שמעון בן שטח.

עמד על כך, רבי' נסים גאון [מובא ב'מפתח מנעולי התלמוד', המודפס בגמרות שלנו בגליון הדף], והוא שואל את השאלה הזאת. הוא מביא כי במסכת קידושין [דף ס"ז] כתוב, ויהרגו כל חכמי ישראל, והיה העולם משתומם, עד שבא שמעון בן שטח והחזיר את התורה לישנה וכו'. ואח"כ הוא אומר, ובתלמוד ארץ ישראל דהאיי פירקא אמרינן, שלש מאות נזירים עלו בימי שמעון בן שטח וכו', הוא מביא את כל העניין שהיה עם הנזירים, והוא אומר, ועיקרה דמילתא בבראשית דר' הושעיא. דהיינו, הירושלמי העתיק זאת ממדרש רבה. יסוד ושורש העניין, הוא 'בראשית דרבי הושעיא', הכוונה למדרש רבה. אמנם לפוסק רהטא אינני יודע מניין לו לרב נסים גאון זאת, שמדרש רבה קדם לתלמוד הירושלמי. צריך לחפש. בפרשת וירא יעקב כי יש שבר במצרים, דקשיא הא אדאית

בגמ' דידן. לכאורה, הירושלמי והבבלי, אומרים סיבה אחרת למה הוא ברח. לפי הירושלמי, זה בגלל הנזירים. ולפי הבבלי, זה בגלל שהוא הרג את כל חכמי ישראל.

והוא מתרץ, אפשר, שתכף זה המעשה וזה הכעס שנפל בלבו של ינאי המלך על ר' שמעון בן שטח, אירע זה המעשה הנזכר, וזה שנאמר בו נזרקה בו מינות ויהרגו כל חכמי ישראל. וכשראה שמעון בן שטח, חשש שמא יתאנה עליו, ויענישו על אותו המעשה שהיה, והלך ונתחבא, עד שקיבלה אחותו עליו אמונת שלום מן המלך. אחותו, דהיינו שלומציון המלכה, קיבלה 'אמונת שלום', כלומר הבטחה, כמו שטר 'אמנה'. ואחר כך יצא מהמחבא ונכנס אצלו.

א"כ הוא כבר מעיר על כך, שלכאורה ישנה סתירה בין הבבלי לבין הירושלמי. והוא מתרץ זאת, ששני הדברים היו. אבל אני אומר, כי מה שנוגע להלכה, בכל אופן אין ראיה. אני מסביר את הפוסקים שלא הביאו זאת להלכה, בגלל שכנראה הם סוברים שאין בבבלי את כל המהלך הזה.

בכדי לבסס את העניין, צריך להוכיח זאת. צריכים לדעת, ישנו כלל המובא בהרבה מקומות, כגון בבית יוסף [יו"ד סוף סימן קע"ח]. בגמ' מס' שבת [דף ס"ז ע"ב] מובאים דברים, אשר נאסרו משום דרכי האמורי. אבל ישנם דברים, שאינם מוזכרים בגמרא, אלא בתוספתא [פרק שמיני]. אומר על כך הב"י, באמת שהרבה דברים שנויים באותה תוספתא, שיש בהם משום דרכי האמורי, והרבה בני אדם נכשלים בהם, ואין איש שם על לב. כתוב בתוספתא דברים, כל מיני סגולות, עניינים בלתי טבעיים, שהם נחשבים דרכי האמורי, אבל האנשים עושים אותם, ואף אחד אינו מעיר על כך שהדבר אסור, אין פוצה פה ומצפצף.

מדברים לגבי תוספתא, אולם עוד מעט נראה זאת גם לגבי הירושלמי.

הרא"ש במסכת חולין [פרק שני סימן ו'] כותב כך, מסתבר טפי למימר, שלא רצה בעל הש"ס להביא הברייתא השנויה בתוספתא, המכשרת במיעוט בתרא, ולפשוט הבעיא. משום דקים ליה, דלא מיתניא בר' חייא ור' אושעיא, אין לסמוך עליה, ממה שנאמר שלא ידע בעל הש"ס. ומסתבר שכל תוספתא שלא נתפשטה עד אחר סידור הש"ס, לאו דסמכא היא. דמסתמא כיון שרצו חכמי בישראל לעשות חיבור קיים אמת, חקרו וחזרו לידע כל הספרים שנכתבו על דברי חכמים, וביררו אותם שהם בר סמכא, ועל ידם חיברו הש"ס. דהיינו, חכמי הש"ס ידעו את כל מה שכתוב בספרים הקודמים. הילכך אין לסמוך על תוספתא זו, כיון שאין בעל הש"ס מסכים עליה.

הרדב"ז [בשו"ת חלק ראשון סימן ל"א] כותב כך, מה שלא כתבו בעלי ההלכות, אפשר דס"ל, דכיון דלא הובאה בתלמוד, אינה הלכה. אם הדבר כתוב בתוספתא, וזה לא מובא בגמרא, אזי זאת לא ההלכה.

שאלה מהקהל: אבל זה רק סיפור, מעשה.

תשובת מרן שליט"א: נכון. אז גם מהסיפור הזה, ישנה נפקא מינה להלכה. למה לא הביאו אותו? זהו חידוש גדול, להלכה ולמעשה. ובעצם זהו ק"ו, הרי שם עושים קולא כנגד דברי התוספתא, אבל כאן אנחנו רוצים להחמיר, ולא להקל כמו הירושלמי שאין בבבלי, זה קל וחומר. שם סומכים ומקילים כנגד תוספתא מפורשת, וכאן בא בספר 'עלינו לשבח' להקל לגבי משהו שלא מובא בגמרא. אם אפילו בזה לא סומכים, ק"ו שלגבי זה לא נסמוך. אני רק אומר, כי ישנם כמה צדדים. גם הם אומרים, בלשון 'אפשר'. הם מסתפקים. הדבר אינו מוכרח.

אומר הב"י, כן, הסיבה היא, כיון שהדבר אינו מובא בגמרא, אלא רק בתוספתא. ושמא משמע להו, שאין לחוש משום דרכי האמורי, אלא לדברים שהוזכרו בגמ' בלבד. וכל שאר דברים השנויים בתוספתא, הוי דלא כהלכתא. דאם לא כן, לא הוה שתיק תלמודא מיניהו.

בתוספתא מובאים דברים שאינם מובאים בגמרא, ואין הוכחה ההיפך, ואעפ"כ אתה רואה שהב"י אומר כי כנראה שהעולם סובר שזה לא נפסק להלכה, והראיה שזה לא מובא בש"ס. כנראה הסברא שלהם שאין הדבר תלוי בעצם המציאות מה עשו האמוריים, רק אם זה דברים סגוליים שפועלים, ורק הם נזכרו בגמרא, ולכן חוששים רק בהם.

מכאן יסוד, לגבי דבר הכתוב בירושלמי, כאן המדובר לגבי תוספתא, אבל תכף נביא דוגמא מפורשת גם לגבי הירושלמי.

הרי"ף [בסוף מסכת עירובין], אומר דבר חשוב. ישנה שם שאלה, לגבי השמעת קול בשבת, והוא כותב כך, כיון דסוגיין דגמרא דילן להיתרא, לא איכפת לן במאי דאסרי בגמרא דבני מערבא. אם כתוב בירושלמי שהדבר אסור, ובבבלי הדבר לא מובא. דעל גמרא דילן סמכינן, דבתרא הוא, ואינהו הוי בקיאי בגמ' דבני מערבא טפי מינן. הרי התלמוד בבלי, נחתם אחרי התלמוד ירושלמי. את הירושלמי חתם רבי יוחנן בא"י, ולאחר כמה מאות שנים נחתם התלמוד בבלי ע"י רבינא ורב אשי. חכמי הבבלי, ידעו מה שכתוב בירושלמי, ואם הם לא הביאו זאת, הדבר סימן שאינם סוברים כי כך ההלכה. הוא אומר, שהבבלי 'בתרא הוא', הוא אחרי הירושלמי, והם ידעו מה כתוב בגמרא של בני מערבא.

ואי לאו דקים להו דהאיי מימרא דבני מערבא לאו דסמכא הוא, לא קא שרו ליה אינהו. אז אם בעל הבבלי מתיר, ידע שירושלמי זה אינו להלכה. מדובר שם על נקודה דומה. כאן אנחנו

הר"ן במסכת ראש השנה [פרק רביעי], המדובר שם לגבי התקיעות, הוא מביא כך, והביאו ראייה לדין זה מהירושלמי, דגרסינן התם תקע בראשונה ומשך בשניה כשתים, אין בידו אלא אחת. ר' אבא בר זעירא בשם ר' זמינא אמר, אפילו אחת אין בידו. אומר על כך הר"ן, ולפום גמרא דילן, נמי אפשר דנקטינן הכי. יכול להיות שכן, כמו הירושלמי. או אפשר, דכיון שלא הזכירו כן, נקטינן מתניתין כפשטא. דהיינו יכול להיות, שאם זה לא מובא בבבלי, אז הירושלמי הזה אינו להלכה. ישנו צד כזה.

לכן אני אומר, כי גם בנושא שלנו, ישנו צד כזה. אלו שני חילוקים. דהיינו בכוונה לא הביאו בבבלי את הסיפור הזה, או בגלל שאינם סוברים שהסיפור הזה הוא נכון, או בגלל שזה לא היה שמעון בן שטח, שזה לא מוסמך, ובכל אופן בכדי שלא תלמד מכל הלכה למעשה, הסיפור לא הובא.

אבל בעצם, צריכים לדעת, כעת ישנו משהו יותר מחייב, ראייה של ממש, מבחינה הלכתית. וזהו הטעם השלישי. האם לרופא מותר לדרוש שכר, יותר ממה שמגיע לו? אם הוא עושה משהו קטן, אומר לך תקח תרופה כך וכך, והוא רוצה על כך סכום עצום.

נפסק להלכה בשלחן ערוך [יו"ד סימן של"ז סעיף ב'] בזה"ל, הרופא אסור ליטול שכר החכמה ולימוד, אבל שכר הטורח והבטלה מותר. הרופא אינו יכול לדרוש שכר על החכמה שלו, על מה שהוא למד וכו'. הוא יכול לדרוש שכר, רק על מה שטרח לצורך החולה, ומה שהוא התבטל מעבודתו, הפסיד לצורך הטיפול בחולה.

ובסעיף ג', כותב מרן הש"ע דבר חשוב, מי שיש לו סמנים, וחבירו חולה וצריך להם, אסור לו להעלות בדמיהם יותר מן הראוי. חולה הזקוק לתרופות, יש אותם למישהו, והוא מנצל זאת ודורש ממנו סכום עצום. לאותו אדם, אין

ברירה, והוא מסכים לכך. הדין הוא, שאסור לך להעלות. ומה יהיה, אם סיכמתם מחיר גבוה? אומר הש"ע, ולא עוד, אלא אפילו פסקו לו בדמיהם הרבה, מפני צורך השעה שלא מצאו סמנים אלא בידו, מצאו את התרופות האלה רק אצלו, אין לו אלא דמיהם.

דהיינו, מה אמרת? שאתה רוצה עליהם אלפיים שקל? באופן נורמלי, זה עולה עשרים שקל, אבל ההוא, בגלל הלחץ של השני, נקב בסכום גדול. ידע שלא תהיה לו ברירה. כן כן, אמרתי אלפיים שקל, 'משטה הייתי בכך'. ברוך ה', עכשיו אני בריא, כמה זה עולה? עשרים שקל. לא מגיע לך אלפיים שקל. וכי בגלל שניצלת את הדוחק, שהיינו נחוצים לכך, כיון שהדבר היה דחוף, אתה רוצה שנשלם לך סכום כזה?

מסיים השלחן ערוך ואומר, אבל אם התנה בשכר הרופא הרבה, חייב ליתן לו, שחכמתו מכר לו, ואין לו דמים. דהיינו, אם הרופא בא ואומר מראש, תשמעו, אם אתם רוצים שאטפל בחולה, אני רוצה עשרת אלפים שקל. טוב, טיפל בחולה, והבריא ב"ה. אמרו לו, תשמע, אבל מה עשית בסך הכל? הבאת כמה תרופות? כמה זה עולה? מה טרחת ומה עשית? עונה להם הרופא, נכון שלא טרחתי ולא עשיתי, אבל זאת החכמה שלי, זה מה שאני למדתי.

מוסיף הרמ"א שם, ואף על פי שיש מצוה עליו לרפאותו. שכל מצות עשה דרמיה אכולי עלמא, אם נודמנה לא, ולא רצה לקיימה אלא בממון, אין מוציאים ממון מידו, ולא מפקיעין מידו חיוב שלהן.

מסבירים הפוסקים, כי כיון שמקובל בעולם לשלם מחירים גבוהים על הדברים האלה, א"כ זה תופס. כך דעת הרמב"ן, הוא הוציא זאת מן הסוגיא במסכת יבמות דף ק"ו, אפשר לראות זאת באריכות בבית יוסף. הוא מסביר, כי בעצם עניין הרפואה הוא, 'מה אני בחנם אף אתם בחנם'. הרופא צריך לעשות את העבודה

שאלה מהקהל: הוא דורש מעצמו סכום גבוה. **תשובת מרן שליט"א:** שילמת לו מראש, או שתשלם לו אח"כ?

שאלה מהקהל: אני אישית שילמתי אחר, אבל נתתי לו מעצמי בתורת 'טיפ'. השאלה שלי היא, האם מותר לו לעשות זאת לכתחילה. לומר, אם אתם רוצים אותי, תשלמו אלפיים שקל.

תשובת מרן שליט"א: צריך לדעת, האם הדבר מקובל. אם כך מקובל בעולם, אז אה"נ.

שאלה מהקהל: אבל אסור להם לקחת כסף, לפי חוקי הרבנות.

תשובת מרן שליט"א: נכון, אולי זאת שאלה. זה לא פשוט. אבל גם אם מבחינה חוקית זה אסור, אם זה מקובל בציבור, אז לכאורה חייב לשלם.

שאלה מהקהל: כך גם לגבי מוהל?

תשובת מרן שליט"א: כן. הוא לא חייב לעשות לך את הברית, ישנם עוד הרבה מוהלים. הוא לא חייב לעשות לך את החו"ק, אם אתה רוצה תיקח מישו אחר. נכון שישנה מצוה לעשות את החו"ק, אבל לא חייב שאני אעשה זאת. אתה רוצה אותי, אז תשלם. כך מקובל, כמו בעלי מלאכה.

אולי צריך להוסיף כאן עוד חידוש, השאלה תהיה, במקרים שאמרנו לעיל, או אם הרופא דרש סכום מוגזם. כגון, הוא ראה שיש לו עסק עם אדם עשיר, אז הוא דרש פי עשר מן המחיר, כי הוא יודע שההוא ישלם לו. בעצם זה לא המחיר, הוא רק מנצל את מצוקת האדם הזה, כיון שיש לו את האפשרות הכספית, על כך לא אומרים זאת. דהיינו, נראה מדברי הפוסקים, כי זה דוקא לגבי דבר אשר מקובל כך בעולם. אם זהו מחיר שמקובל ומוסכם אצל בני האדם, אזי זהו המחיר. כך נלע"ד.

שלו, אבל בעצם זאת מצוה. כפי שלגבי השבת אבידה, נאמר [ודברים כ"ב, ב'] וְהִשְׁבַּתָּ לּוֹ, אפילו זה קל וחומר, אם לגבי אבידת ממון התורה אומרת לשלם, ק"ו לגבי אבידת גופו. או שלומדים זאת מיתור [עי' בית לחם יהודה, הנדפס בגליון ספרי ש"ע הגדולים]. ישנו עניין, שהאדם ירפא את חברו, זאת מצוה, אבל הרופא אומר, בסדר, נכון שזאת מצוה, אבל ישנם עוד רופאים. מדוע אני חייב לטפל בכך? מצוה שהיא לא מוטלת עלי, כיון שלא אני מוכרח לעשות אותה, יכולים גם הרופאים האחרים לעשות אותה. אז אם אני עושה אותה, אני דורש כך וכך. על זאת, אי אפשר לבוא ולהגיד, 'משטה הייתי בך'. לא יכולים להגיד לרופא, נכון שהסכמנו, אבל היינו לחוצים, לא היתה לנו ברירה. כיון שמקובל בעולם לשלם את השכר הזה על הרפואה, אז חייבים לשלם זאת, אפילו שזהו מחיר גבוה.

אפשר לראות זאת באריכות בבית יוסף בסימן של"ו. ומביא הדרכי משה בשם בנימין זאב [סימן ד'] שכתב, **דצריך ליתן לו כל מה שנדב לו, כי כן דרך שלפעמים מתנדבין לרופא הרבה. וכ"כ הסמ"ג.** כך היא הדרך. הדבר מקובל כך בעולם, לכן זה מחייב.

כך נפסק להלכה בשלחן ערוך, כשיטת הרמב"ן. אמנם הריטב"א חולק על כך וסובר, כי גם אם הרופא דרש מראש סכום גבוה, יכולים לומר לו 'משטה הייתי בך'. תקבל רק לפי הטירחא והבטלה, כמה טרחת וכמה התבטלת, זהו מה שמגיע לך ולא יותר. כך סובר הריטב"א. אבל להלכה, רוב הפוסקים אינם סוברים כך, גם הרשב"א, ועוד פוסקים הסוברים שבעצם צריך לשלם לו את מלוא המחיר.

שאלה מהקהל: רב המסדר קידושין, מותר לו לדרוש כסף?

תשובת מרן שליט"א: אם כך המקובל, אז כן.

בספר 'הלכתית רפואית' [ז], ערך רופא, עמ' 36 כתוב כך, יש מי שכתבו, שאף אם התנה בשכרו הרבה, אין לרופא אלא שכר הטורח והבטלה, ואין החולה חייב לתת לו מה שהתנה שכר מופקע, כי מפני דוחק השעה הבטיח, ואומרים אנו ששיטה בו. זאת שיטת הריטב"א, כמו שאמרנו, ועוד כמה פוסקים הסוברים כך.

יש מי שכתבו, שדווקא בתרופות וסממנים שנמצא ביד אחד והעלה בדמיהם, אין לו אלא שכרו, ולא מחוייב לתת הפקעת השכר, כי מפני דוחק השעה הבטיח, ואומרים אנו ששיטה בו. אבל בעניין רופא, אף שלכתחילה אסור לרופא לקחת שכר הלימוד והחכמה, מכל מקום אם התנה הרבה בשכרו, חייב ליתן לו, שחכמתו מכר לו, ואין לו דמים.

לשיטה זו, יש מי שכתב, שהיינו דווקא אם יש עוד רופאים כמוהו. אבל אם אין עוד רופא מובהק כמוהו, אין לו אלא שכרו.

הוא מביא זאת בשם הרדב"ז בתשובותיו [חלק ג' סימן תקנ"ו], המדייק כך מדברי הרמב"ן. הרי הרמב"ן, הוא מקור הדין במסכת יבמות דף ק"ו, הוא אומר, כי כיון שהדבר הזה רמי אכולי עלמא, לא אני חייב לרפא אותך, ישנם עוד רופאים אחרים, לכן אינני רוצה לקיים רק אם תשלם לי כך וכך. הדבר מותר לו, וחייבים לשלם לו את השכר הזה, אם הוא התנה זאת מראש. אכן אם הוא לא התנה זאת מראש, אינך חייב לשלם לו. אבל אם הוא התנה זאת מראש, אתה חייב לקבל. מדויק הרדב"ז מכך, מה יהיה אם אין רופא כמותו, הוא הרופא הבלעדי המומחה ביותר. אומר הרדב"ז, כי כיון שהוא רופא מובהק, אזי אי אפשר לומר שהמצוה מוטלת על אחרים. הדבר מוטל עליך, כי רופא אחר יכול ח"ו להזיק.

והוא ממשיך וכותב שם, ויש מי שמשמע ממנו, שאין הגבלה כזו, ובכל מקרה רשאי הרופא להתנות כמה שירצה, והחולה חייב לשלם לו.

דהיינו, הוא הביא מקודם שהרדב"ז אמר את החילוק דלעיל, וכעת הוא מביא כי יש מי שמשמע ממנו אחרת.

ומציין בהערה [206], טור שלחן ערוך יו"ד סימן של"ו סעיף ג'. כי מרן בש"ע, לא הביא את הנימוק הזה. מרן כתב, ואין לו דמים. א"כ משמע, שבכל האופנים אני חייב לשלם את מה שהרופא דורש.

האמת היא, שהרמ"א שם מביא את הרמב"ן, ואף על פי שיש מצוה עליו לרפאותו. הרי זאת מצוה, 'מה אני בחנם אף אתם בחנם', הדבר נאמר לא רק לגבי לימוד תורה וקיום מצוות, אלא גם על הרפואה, כי גם הרפואה היא בעצם מצוה, כפי שמשיבים אבידת ממון צריך להשיב גם אבידת גופו. שכל מצות עשה דרמיא אכולי עלמא, אם נודמנה לא, ולא רצה לקיימה אלא בממון, אין מוציאים ממון מידו, ולא מפקיעין מידו חיוב שלהן.

כנראה הוא מדייק, מכך שמרן הש"ע לא הביא את הסיוס הזה, א"כ משמע שהוא אינו מחלק את החילוק הזה.

אבל מי שיעיין בשלחן גבוה שם, יראה ויבין כי לדעתו אין מחלוקת בין הרמ"א למרן. כי הרמב"ן הוא שכתב זאת, ולא מביא הב"י שום חולק על זה. הוא כותב [בסוף ס"ק י"א] כך, והרב המפה – דהיינו הרמ"א שפרס 'מפה' על הש"ע – שהעתיק לשון הטור, מה ששייר רבינו וכו'. דהיינו, הב"י 'שייר', לא גמר את ההמשך, אבל גם הוא סובר כפי ההמשך הזה.

משמע מדבריו, לא כפי שהבין בהלכתית רפואית שם, שזאת מחלוקת. אלא שגם מרן הש"ע מודה לכך, רק שהוא קיצר בדבריו. מרן הביא את עיקר ההלכה, אבל אין הכי נמי, הדבר הזה מוסכם, כיון שלא מצאנו במפורש מי שחולק על הרמב"ן. ממילא אפשר לומר, שמרן מסכים עם הרדב"ז.

ובהמשך הוא כותב, יש לחייב את ראובן, מטעם שלא לעבור על מי שפרע וכו' שארית ישראל לא יעשו עולה וכו'. כ"ש שהוגד לי דראובן זה הוא תלמיד חכם. אבי הבן החולה, היה תלמיד חכם. וחזקה על החבר שלא לשנות בדיבורו. אז ק"ו שאתה צריך לעמוד במלה, במה שדיברת.

והראב"ד ז"ל פירש, במסכת כלה שהיה נדרשת בכל שבת, אם יודע להורות ממנה דבר א', הוי תלמיד. ולפ"ז ראובן זה אפילו שהיה נחשב לתלמיד, אין ראוי לשנות דיבורו, כ"ש שהוא ת"ת, דאין ראוי לשנות, ואל יעבור ממה שאמרו חז"ל על מי שפרע כו'.

נחזור לעניינינו, אם שמעון בן שטח היה מתנה זאת מראש, היה אומר, תשמע אדוני המלך, אני אמצא פתרון למאה וחמשים נזירים, מה איכפת לך איך אמצא את הפתרון, ישנם שלש מאות נזירים, ואני עכשיו אומר לך שאמצא פתרון למאה וחמשים מהם. אם הוא היה בא ומתנה זאת מראש, אז אתה צודק. אבל שמעון בן שטח, לא התנה את התנאי הזה מראש. ברצוני לומר, כי אם נשווה את הסיפור עם הנזירים, החכמה שלו להתיר אותם ע"י הפתח, שזה כמו החכמה של הרופא, כל זה מדובר כשהיה תנאי מראש, אבל בנ"ד לא התנית זאת מראש. הרי בעצם, כאשר שמעון בן שטח בא לינאי, הוא כבר התיר את הנזירים. לא היתה כאן שום התנאה. זהו החילוק השלישי.

החילוק הרביעי, וכי זהו השכר המקובל? מי שמתיר פתח לנזירים, כמה זה שוה? ארבע מאות וחמשים קרבנות? זהו המחיר? בודאי שזה לא השווי של הדבר. יכול להיות, ששמעון בן שטח היה צריך לדבר עם כל נזיר, לשאול מה נדר ואיך נדר, לחקור אותו ולברר ולעיין בפרטי העניין, היתה לו טירחא, אז אולי על כך מגיע לו סכום מסויים. אבל על כך שהוא גברא רבא, היודע את ההלכה, והוא יודע כיצד אפשר להתיר, על כך 'מה אני בחנם אף אתם בחנם'. שכר כזה גדול, בודאי לא מגיע לו.

בספר שו"ת בנימין זאב [סימן ר"פ], כתב עוד חידוש גדול. וז"ל, על אשר שאל ידידי הה"ר משה פולשטרו אביר הרופאים, על דין ראובן שהיה לו בן יחיד ונפל למשכב, וקרא לרופא אחד מובהק לרפאותו, ונדר לו חמשים פרחים. זה סוג של מטבע, כנראה היה עליו ציור של פרח, לכן קראו לו כך. בכל אופן, מובן שזה היה סכום גדול. השם הזה מוזכר בספרים רבים בדורות ההם, והוא מטבע זהב. אם יתרפא ונתרפא הנער מחוליו. והרופא הנזכר מבקש מראובן החמשים פרחים, וראובן מסרב לתתם, ואומר שיתן לו שכר הראוי לו, ולא מה שנדר לו. יראה דהדין עם ראובן, לתת לרופא שכר הראוי לו. מהא דאית' בב"ק פ' הגזול בתרי' וכו', הוא מביא נידונים הדומים לכך מדברי הגמרא.

אבל בסוף הוא אומר, אמנם ספר האגודה שם סימן קמ"א כתב וז"ל, ואם התנה עמו, חייב ליתן לו. אם כך היה התנאי מראש, זה משהו אחר. אם כך סוכם, אז זה מה שסיכמנו. אכן, אם הוא עשה רפואה, ואח"כ הרופא דורש כך וכך, לא חייבים לשלם לו, אם לא כך הוא המחיר. אבל אם מראש הרופא אמר, אני דורש כך וכך, אתה חייב לקיים זאת.

כך מסיים הבנימין זאב, הא קמן, שחייב ראובן לפרוע לרופא מה שנדר לו, ואין לו לומר לרופא ששיחק בו. שזה היה בצחוק ולא ברצינות. ולא דוקא שחייב לתת לרופא מה שנדר לו בשביל צער גופו, אלא אפילו שלא ציער עצמו הרופא, אלא באמירתו צוה לעשות כך וכך, וזה נדר לו, חייב לו שכר אמירה. הוא מוסיף כאן חידוש, שאפילו אם הרופא בסה"כ אמר להם לעשות איזה משהו, הדבר לקח כמה שניות, הרופא לא הצטער ולא היה צריך לטרוח ולבוא לבקר את החולה, ולא הצטרך לעשות את התרופות, בסה"כ אמר להם מה לעשות. הוא מביא את המקורות לכך מדברי הגמרא, לגבי כל העניין הזה.

בכדי לדייק את העניין, הזכרנו מקודם את רב נסים גאון, אפשר אולי להביא ראיה מדבריו, כי הדבר אינו פשוט להלכה. הוא כותב כך, וזה ששלח לו מן הנזירין, הב פלגא מדידך ואנא יהיב פלגא מדידי, אמת היו דבריו, כי כמו שעיין בנדריהם וחקרם יפה עד שנתברר לו שאינן קיימין, והודה לו שפטורין הם מלהביא קרבן עליהם, כדמפרש באותו המעשה, ק"נ מצא להם פתח, היה לו לומר פלגא מדידי, כלומר מתורתו והוראתו. והוא מוסיף, וזהו צד התירוף שלו. דהיינו, היה לשמעון בן שטח, צד של תירוף. כנראה רמז במלים האלה, שהדבר אינו חלק, אבל זהו רק הצד של התירוף, והוא דעת יחיד.

זה קצת סייעתא למה שאנחנו אומרים, כי לא פשוט שהעניין נפסק להלכה.

שאלה מהקהל: שמעון בן שטח התנהג עם ינאי כמו שהוא.

תשובת מרן שליט"א: יפה. הוא היה צריך להתחכם איתו. אבל הרי ישנה כאן שאלה של גזל, של הטעיה וגניבת דעת, ואלי גם חילול ה'.

בעת נאמר, דבר חמישי. המקור של שמעון בן שטח הוא, מן הפסוק 'בצל החכמה בצל הכסף', אבל מי אמר שזהו פשט הפסוק? זהו פסוק סתום וחתום, אשר אפשר לפרש אותו באופנים רבים. אי אפשר להביא הוכחה, לבנות הלכה למעשה, מפסוק שלא ברורה המשמעות שלו.

למשל, הגמרא במס' פסחים (דף נ"ג ע"ב) אומרת פירוש אחר בכלל, לגבי הפסוק הזה. שמעון בן שטח מפרש, כי 'בצל החכמה בצל הכסף' היינו, שהחכמה והכסף שווים אותו הדבר. אבל הגמ' שם אומרת, אמר ר' יוחנן, כל המטיל מלאי לכיס תלמידי חכמים, זוכה ויושב בישיבה של מעלה. שנאמר, כי בצל החכמה בצל הכסף. אומר רש"י, 'מטיל מלאי', נותן סחורה לתלמידי חכמים להשתכר בה: 'בצל החכמה', במחיצת החכמה יכנס זה, שהנההו מנכסיו: על

ידי הכסף שאתה נותן, תשב בצל החכמה. אלו דברי הגמרא. ממילא, אי אפשר להביא מכאן ראיה, ולבסס על זה הלכה.

גם בתרגום שם בספר קהלת, מפרש באופן אחר את הפסוק 'כי בצל החכמה בצל הכסף' כך, ארום היכמא דמסתתר גוברא בטלל חכמתא, הכדין מסתתר בטלל כספא בעידן דיעביד מניה צדקתא. דהיינו, כפי שחכמת האדם מגינה עליו, כך גם הצדקה מגינה עליו. גם הכסף שלך, יעזור לך. נו, אם כך הוא פירוש הפסוק, אזי אין שום הוכחה לדין של שמעון בן שטח.

אף רש"י שם, מסביר פירוש אחר בכלל, וז"ל, כל מי שישנו בצל החכמה, ישנו בצל הכסף, שהחכמה גורמת לעושר שיבא. העושר בא, ע"י החכמה. אדם שהוא חכם, ע"י חכמתו הוא יודע היכן להשקיע, איך לנהל את ענייניו היטב וכו'.

וישנם עוד פירושים רבים בספרים שונים, לפסוק 'בצל החכמה בצל הכסף'. ממילא, אין כל בסיס לכל החידוש הזה.

כאשר חשבתי על כך, עלה בדעתי לומר פירוש חדש על הפסוק הזה. אינני יודע האם זהו הפשט, אבל בכל אופן זה בדרך צחות. תשמעו פירוש, הפלא ופלא. דבר ממש נחמד.

ישנו ספר בשם מבחר הפנינים, לרבי ידעיה בדרשי, הנקרא הפניני, הכותב בשער החכמה כדלקמן. אולי הזכרתי את דבריו בפעמים אחרות, אבל כדאי לשנן זאת, כיון שזה דבר ממש מאיר עיניים בהבנה.

שאלו לחכם, מי הם יותר גדולים, החכמים או העשירים. ישנם בעולם, אנשים חכמים, ואנשים עשירים. מי יותר חשוב? אמר, החכמים. אמרו לו, אם כן, מפני מה החכמים בפתחי העשירים יותר מהעשירים בפתחי החכמים. אם מעלת החכמה יותר ממעלת העושר, למה רואים

כמותו. רש"י אומר, 'אין אדם מודה לו'. שואל הגרי"ח, לכאורה זה לא הסגנון, לא כך מדברים. היה צריך לומר, 'אין הלכה כשמעון בן שטח'. מה הפירוש, שמעון בן שטח דעבד לגרמיה הוא דעבד? היה צ"ל, שהחכמים לא מודים לו. והוא מסביר, כי שמעון בן שטח 'לגרמיה הוא דעבד', מה שהוא עשה זה מפני שהיה לו עניין עצמי, היתה לו איזו מטרה אישית בנושא הזה. והעניין הוא, שהרי ינאי המלך נהיה צדוקי, פקר בתורה שבע"פ אשר נמשלה ליינ, כמ"ש [משלי ט', ה'] 'לכו לַחֲמו בְּלַחְמֵי וְשִׁתּוּ בַּיַּיִן מִסִּכְתִּי'. לכן שמעון בן שטח שתה את הכוס, וסמך על כך בכדי לזמן, בכדי להראות לינאי את חשיבות היין. הם אכלו לחם, והוא שתה יין, ותדעו לכם שזה מצטרף, התורה שבכתב עם התורה שבעל פה.

אומר הגרי"ח כך, שמעון בן שטח, בדבר זה שעשה להצטרף עם האוכלין לחם בשתיית היין בלבד, רמז רמז גדול לינאי בעניין שלו, שהיה רוצה להרגו עם כל החכמים שהרג, מפני שהוא פקר בתורה שבע"פ שנמשלה ללחם, וכמ"ש 'לכו לחמו בלחמי זו תורה שבכתב, ושתו ביין מסכתי זו תורה שבע"פ. ולכך בא בשתיית היין בלבד להצטרף עם אוכלי לחם, לרמוז לו, תורה שבע"פ שנמשלה ליינ, היא אמת, כתורה שבכתב שנמשלה ללחם. ושניהם תורה אחת הם, וניתנו מרועה אחד, ואל אחד אמרם. ולכן אע"פ שגם שמעון בן שטח יודה דודאי מצוה מן המובחר שיאכל לחם ויצטרף, עכ"ז עשה כן להצטרף ביין לבדו לכתחילה, 'לגרמיה עבד', ר"ל לצורך עניין עצמו, מה דנקיט בלביה על ינאי שפקר בתורה שבע"פ, ולכך הרג החכמים ורצה להרוג גם את שמעון בן שטח, לולא שנחבא ע"י אחותו.

והנה בירושלמי איתא, דלא רצה לברך עד שאכל. וכן מייתי במדרש קהלת. ונ"ל בס"ד, דודאי תרי עובדי הו. והאיי עובדא דתלמודא דידן, היתה בראשונה, אחר שהרג את החכמים. ולכן אע"פ שגם שמעון בן שטח מודה

ראשי ישיבות וכו', וכגון הרב אליהו נהרי הי"ו מנהל ת"ת עטרת חיים בעיר אלעד, תלמידי חכמים הולכים לפתחי נדיבים, בכדי להתרים אותם. רואים את הצדיקים והחכמים ולומדי התורה אצל העשירים, אבל לא רואים את העשירים אצל החכמים. לכאורה הדבר סימן, שזה ההיפך. מי צריך את מי?

תשמעו איזו תשובה חכמה מאד הוא ענה להם. אמר, מפני שהחכמים מכירים מעלת העושר, והעשירים אינם מכירים מעלת החכמה. הדבר אינו בגלל שהעושר הוא יותר, אלא העשיר אינו מבין מה זאת חכמה, אז הוא לא מחפש את החכמה. אבל החכם, יודע מה הוא עושר, לכן הוא בא אל העושר. ומובא שם באות א', כי לולי זה ודאי היו העשירים משכימים לפתחי החכמים.

ממילא כעת, פשט הפסוק הפלא ופלא, 'בצל החכמה בצל הכסף'. המלה 'בצל' היא מלשון הפסוק [בראשית י"ט, ח'] 'פִּי עַל פֶּן פָּאוּ בְּצֵל קִרְתִּי'. כך לוט אמר. הכוונה היא, מי בא אצל מי? החכמה באה אצל הכסף. א"כ לכאורה, זאת ראיה שהכסף יותר חשוב מן החכמה. אבל המשך הפסוק הוא, ויתרון דעת החכמה תחיה בעליה. הדבר אינו נכון. היתרון הוא לדעת, אבל העניין הוא שהעשירים אינם מבינים זאת, לכן מחוסר הבנתם אינם מקבלים זאת, אבל לאמיתו של דבר, 'החכמה תחיה בעליה'.

בכל אופן, יש לנו בס"ד חמשה נימוקים, לומר שהעניין הזה איננו ברור, ואי אפשר לסמוך על כך להלכה ולמעשה, ולהקל על פי זה.

כפי שאמרנו מקודם, ישנם כמה הבדלים בין התלמוד בבלי לבין התלמוד ירושלמי, בהבאת הסיפור שהיה עם שמעון בן שטח.

הגאון רבינו יוסף חיים בספרו בן יהודע [שם] שואל שאלה. הגמרא אומרת, 'שמעון בן שטח דעבד, לגרמיה הוא דעבד'. דהיינו, אין הלכה

דמצוה מן המובחר לאכול, סמך להצטרף ע"י היין, לעשות בזה רמז ותוכחה לינאי, בשביל אותה מעשה. ואותה המעשה שמביא בירושלמי ומדרש קהלת, היתה אח"כ, כשכעס עליו בשביל הנזירים, ואח"כ הוכרח להביא בשביל אותם השרים שרצו אותו. ולכך כאן אכל ונצטרף, כי גם הוא מודה דמצוה מן המובחר להצטרף באכילה.

בירושלמי כתוב, שהוא אכל, שנתנו לו לאכול. ובבבלי כתוב, שנתנו לו לשתות. ואמר הגרי"ח על כך, כי שני מעשים היו. אלו שני סיפורים שונים. מה שכתוב בגמרא בבלי, זה היה בהתחלה, אחרי שינאי הרג את החכמים, לכן היה לשמעון בן שטח עניין לשתות, בכדי להראות שגם התורה שבע"פ חשובה כמו התורה שבכתב. אבל מה שכתוב בתלמוד ירושלמי ובמדרש קהלת, זה היה אחר כך, עם הנזירים, ואז הוא אכל.

ועיין מ"ש מהרש"ל, ומ"ש הרב סמיכות חכמים. ובזה שכתבתי הקולות יחדלון, ואין כאן תמיהות.

למעשה, הפשטות היא, כי מה שכתוב בבבלי ובירושלמי, זהו אותו המעשה. רק כידוע, הרבה פעמים מעשים הכתובים בגמרא בבלי, מובאים בירושלמי או במדרשים קצת בשינוי. על אותו המעשה, ישנה מחלוקת מה היה הסיפור. זה אומר שכך היה הסיפור, וזה אומר שכך היה הסיפור. זהו בעצם מה שאומר בעל סמיכת חכמים [שהביא הגרי"ח לעיל].

מהרש"ל שואל שאלה. הרי כתוב בגמ', ששמעון בן שטח שתה, והנידון הוא האם הוא מצטרף. וכי מי ששותה, יכול לפטור את מי שאכל? הרי אין אפשרות לזמן, רק מי שאכל כזית דגן. אומר מהרש"ל, תימה, שבקהלת רבה אייתי הא"י עובדא, ואסיק שם שאכל.

אומר על זה בעל סמיכת חכמים, מה"ר נפתלי כ"ץ, תימה על תמיהתו, מאי מקשה מהמדרש

הנ"ל, הלא זהו אגדת ירושלמי, ובירושלמי משנה כמה עובדות מגמרא דילן. פעמים רבות, הירושלמי אומר סיפורים, לא כפי שמובא בגמרא שלנו. א"כ, אין שאלות.

וכן איתא בהדיא בירושלמי בזה הפרק, כמעשה דמדרש רבה. אתה מביא לחמך מרחוק, מדרש משם, אבל זה כתוב פה בירושלמי. ולפי דעתו [זה בר"ת ולפ"ד, אולי ולפי דבריו. העורך], היה לו להקשות ירושלמי אבבלי, אם כן לא היה לו להקשות ממדרש רבה שהוא אגדת ירושלמי. וכי שינוי אחד יש באותה אגדה, הלא כמה שינויים, עיין שם. ודו"ק. כך טוען בעל סמיכת חכמים.

לכאורה, זאת לא כ"כ קושיא, גם מהרש"ל ידע שישנם בעצם כמה שינויים, אבל הוא שאל רק לגבי השינוי ההלכתי, אכל או שתה. נכון שישנם עוד כמה שינויים, האם הוא ישב לבדו בין המלך לבין המלכה, או שהוא הושיב אותו, וכדומה. אבל הפרטים הללו אינם משנים ולא נוגעים להלכה.

מאידך כפי שאמרנו לעיל, הבן יהודע כותב, כי אלו שני מעשים שונים, ללא כל קשר ביניהם. אותו הדבר הוא כותב בספרו בניהו [במס' ברכות שם], הוא מביא את הסיפור כפי שמובא בירושלמי, ובכלל הדברים נזכר, ואחר כך הוכרח להביאו לפניו, כי באו אצלו אורחים מגדולי רומא, ביקשו ממנו לראותו. לפנינו כתוב, שהם באו מארץ פרס, ושאלו היכן החכם הזה שהיה כאן. אבל הוא כותב, גדולי רומא. הסיבה היא, כי הרבה פעמים משנים זאת בגלל הצנזורה. למשל, במקום רומי, אדום, כותבים פרס. אבל האמת היא, כי גם ברב נסים גאון כתוב, שהם היו מפרס, אלא שכנראה הוא עדיין לא נדפס בזמנו. אולי אין הכרח להגיד כך. בכל אופן, בספר בניהו כותב ההיפך ממה שהוא עצמו אומר בספרו בן יהודע. לדבריו המעשה שכתוב בירושלמי היה מקודם, ואח"כ היה המעשה הכתוב בבבלי. [קיצרתי, ובל"ג נרחיב בשיעור הבא].

שערי יצחק – השיעור השבועי

התורה היא שמכבדת אותי. וינאי התחיל לכעוס, וטען שאינו מקבל מרות. נתן לו כוס לברך, אמר, איך אני אברך, שאכל ינאי וחבריו? כנראה הפשט הוא, צריכים כך לומר, כי מצד אחד שמעון בן שטח רוצה ללמד לקח את ינאי, הרי ינאי הרג את כל חכמי ישראל, אמנם הוא קיבל ממנו שבועה שהוא לא יזיק לו, אבל לאחר שהוא מכבד אותו, שמעון בן שטח מגיב בתקיפות, לא אתה כיבדת אותי, התורה מכבדת אותי, 'סלסלה ותרוממך', ואז ינאי מגיב בחומרא, שאינו מקבל מרות. כאן ינאי המלך, אמנם הוא נשמע, אבל כעת יש לו תירוץ לעבור על שבועתו. נכון שנשבעתי, אבל הוא חצוף, חס ושלום. ינאי המלך יכול למצוא תירוץ, נכון שנשבעתי, אבל שיתנהג בידירות ובהכנעה. אבל כיון שהוא מתנשא עלי, אני מכבד אותו והוא הופך זאת. א"כ צריך לומר, כי שמעון בן שטח אמר, במקרה זה לא צריך למתוח את החבל יותר מדאי. אני כבר אמרתי לו, הוא רואה שאני לא מתכופף, התורה היא מעל הכל. אבל מאידך, הוא רואה שינאי כועס, הדבר יכול להיות ח"ו סכנת נפשות.

בגמרא כתוב, ששמעון בן שטח אמר, היכי אברך, שאכל ינאי וחבריו? מסביר הבן יהודה, שהוא לא אמר זאת בקול רם, אלא אמר כך בלבבו, דהיינו לעצמו. מסתבר מאד, שכך הוא הפשט. הוא לא אמר זאת בקול רם אלא לעצמו, כיון שינאי המלך כבר היה כועס, ואם הוא יוסיף ויאמר 'ברוך שאכל ינאי וחבריו משלו', הוא עוד יותר יכעס ויתרגז, ויהרוג אותו, ומי יתבע את דמו. א"כ הוא עשה חשבון לעצמו, ואז הוא שתה, ואח"כ נתנו לו כוס אחר.

זה מה שהגמ' אומרת, 'שמעון בן שטח דעבד, לגרמיה הוא דעבד'. הגמרא כתבה בלשון הזאת, כי היא רוצה להדגיש, ששמעון בן שטח עשה זאת, לא בגלל שהוא סובר כך, אלא כיון שהוא ראה שבעת זהו זמן של סכנת נפשות. לכן הוא לא התכוין לעשות זאת בפעם אחרת.

ברצוני לומר לכם בעז"ה פירוש, בכדי לתרץ את הקושיא שלו. הוא שואל על סגנון הגמרא, 'שמעון בן שטח דעבד, לגרמיה הוא דעבד'. לכן הגר"ח בספרו בניהו מסביר, כי הכוונה היא, ששמעון בן שטח עשה את המעשה הזה פעמיים. מה שהוא עשה, היתה לו סיבה לעשות זאת, בכדי להראות את חשיבות התורה שבע"פ.

הוא כותב בסיום דבריו כך, הגם כי שמעון בן שטח באמת עבד עובדא כזו מקדמת דנא, הנה הוא לגרמיה עבד, שיש לו טעם מצדו, אבל לעניין הלכה מודה דלא סגי בכוס יין. השאלה שלו היא, מדוע ישנו כפל לשון, 'שמעון בן שטח דעבד, לגרמיה הוא דעבד', היה אפשר לומר 'שמעון בן שטח לגרמיה הוא דעבד'. למה כתובה המלה 'דעבד' פעמיים?

בעזרת ה', ברצוני להסביר כאן פשט. הרי שמעון בן שטח, קצת הכניס את עצמו לסכנה.

שאלה מהקהל: אי אפשר לתרץ, שהוא פשוט פחד מהמלך? הרי זה מלך משוגע, זה לא בן אדם נורמלי.

תשובת מרן שליט"א: יפה. נכון. צודק.

שאלה מהקהל: אז אולי בגלל זה הדבר לא נפסק להלכה, וזהו.

תשובת מרן שליט"א: חכה, אתה אומר משהו.

שאלה מהקהל: נגיד שהוא שתה יין, כיון שהוא פחד, וזהו. לכן לא פסקו זאת להלכה, כיון שהוא פחד מהמלך. זה מלך שהרג את כל החכמים.

תשובת מרן שליט"א: יפה מאד, כפי מה שאתה אומר, רק נסדר את זה יותר במלים. יפה מאד. אתה בכיוון. רק בכדי שכולם יבינו, ובכדי שהדברים יתחברו היטב עם סוגיית הגמרא.

הרי שמעון בן שטח בא, וינאי אומר לו אני מכבד אותך, ושמעון בן שטח עונה לו, לא,

זאת היתה הוראת שעה, הוא היה מוכרח לעשות כך, בכדי שלא להכעיס יותר מדאי את ינאי המלך.

לכן הלשון מדוייק, 'שמעון בן שטח דעבד, לגרמיה הוא דעבד'. הוא עשה זאת, אבל לא על דעת להוסיף ולעשות כך בעתיד. בכך מיושבת הקושיא של הגרי"ח. שמעון בן שטח לא רצה למתוח את החבל יותר מדאי, כי הוא ראה שח"י ינאי המלך יכול להרגו, אפילו שהוא נשבע לו, לכן במצב כזה בשעת הדוחק אפשר לוותר על העניין הזה. וא"כ אין ללמוד מכך להלכה ולמעשה. וממילא מיושבת השאלה, למה לא כתוב 'אין הלכה כשמעון בן שטח', כיון ששמעון בן שטח בעצמו לא סובר שכך היא ההלכה.

ברוך ה', העניין הזה מיושב. חושבני כי פחות או יותר, הנושא ברור.

נשאר לנו רק לענות על השאלה השנייה [הרביעית מתוך ארבעת השאלות], ובכך נסיים.

כפי שאמרנו לעיל, גם אם שמעון בן שטח סובר, שאפשר להחשיב תשלום בכוח החכמה שלו, הדבר כנראה לא נתקבל להלכה ולמעשה, זה לא מובא בספרי הפוסקים. אולי אם הוא היה מתנה זאת מראש, אין הכי נמי. ואותו הדבר לגבי המעשה של הצבעים, כיון שזה לא המחיר בכלל.

לכן, לגבי השאלה בנוגע לגביר הזה, אם היו אומרים לו זאת מראש, אנחנו נדאג לחמשים אלף, ואח"כ הם היו משתדלים וכו', יכול להיות שזה היה תופס. אבל בדיעבד, שהם לא עשו זאת, הכי הרבה הם יכולים להגיד, כמה שזה הטירחא שלכם, שהפעלתם קשרים ודיברתם ופעלתם והצלחתם, חמשת אלפים דולר, בסדר, זהו השווי. אבל אי אפשר לומר, שזה שזה חמשים אלף דולר. זה לא שאם הורדתם

חמשים אלף, הדבר נחשב ששילמתם חמשים אלף. הם יכולים להחשיב כתשלום את דמי הטירחא שלהם, כמה שהשתדלו ופעלו וכו'. זה יכול להיות. אותו הדבר, לגבי הסיפור של שמעון בן שטח.

לגבי השאלה הנוספת, בעניין גבאי אשר רצה שיסדרו את הספרים בביהמ"ד, ולקח בחור ואמר לו שאם הוא יסדר את הספרים, יקבל חמש מאות שקל. הבחור הזה הסכים, בסדר, אני אסדר את הספרים, תמורת חמש מאות שקל. לבחור הזה היה כישרון דיבור, עמד ודרש בפני הציבור כמה חשוב כבוד הספרים וכו', שלא יישארו כך, ושל לא יהיה ביטול תורה, והצליח ע"י כך שכל אחד החזיר את הספרים בתוך כמה דקות. במקום שהיה עובד במשך שעה, להחזיר כל ספר למקומו, כל הציבור דאג לכך תוך זמן קצר.

גם בשאלה הזאת, יש את אותו הרעיון שדיברנו לעיל.

בספר חשוקי חמד [במס' ב"ק דף כ"א ע"א], למד מהמעשה של שמעון בן שטח, שזהו אותו הדבר. דהיינו, הבחור הזה עשה חכמה, והחכמה הזאת שוה כסף.

הדבר אינו כ"כ פשוט, לפי מה שאנחנו אומרים. ראשית, כיון שזה לא נפסק להלכה. הכי הרבה מגיע לו שכר דרשה, ולא שכר מלא. אם אנחנו אומרים, כי מה שעשה שמעון בן שטח, לא נפסק להלכה, ממילא זאת אינה הוכחה.

אבל יכול להיות, שבעצם ישנה כאן נקודה נוספת. היא ג"כ מבוארת שם. זהו חילוק, מצד נקודה אחרת. הרי הבחור הזה בא לציבור ואומר להם, רבותי, תשמעו כעת כמה חשוב כבוד הספרים, וכל אחד יחזיר את הספרים למקומם בכדי למנוע ביטול תורה. וכי הוא לא גונב את דעתם? במקום זה תגיד, אני צריך כעת לעבוד, אתם מוכנים לעזור לי? אם הוא היה

הוא בידו. אם הנך יודע שהשני יקפיד על כך, למרות שבעצם הזכות היא שלך, אבל בסופו של דבר יצא מכך מחלוקת ח"ו, כיון שהשני מצטער מכך. על כגון דא אמרו, הוי מחשב הפסד מצוה כנגד שכרה. תעשה חשבון, מה יותר כדאי.

שמעתי השנה סיפור, אשר קשור לכך. מעשה מפליא.

אתם יודעים, אחד ה'מברכים' העיקריים, הוא 'לחובב'. דהיינו, בפרשת בהעלותך, עליית שביעי לפי התאג, מתחילה בפסוק [במדבר י', כ"ט] וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה לְחֹבֵב בֶּן רְעֹואֵל הַמִּדְיָנִי חֵתֶן מֹשֶׁה נְסֻעִים אֲנַחְנוּ וְגו'. ישנם רבים, המשלמים סכום הגון על המברך הזה. היה מישהו, שבכל שנה היה קונה את המברך הזה, ככל אשר יושת עליו. וכנראה זאת כבר היתה מסורת מאבותיו, זה לא הוא שהתחיל בכך. בכל שנה, הוא היה קונה את השביעי הזה. בשנה אחת, מישהו החליט שהוא לא יוותר לו, הוא יעלה את המחיר עד השמים. ואכן כך היה, העלה והעלה, עד שההוא נשבר. באותה השנה, הוא לא הוסיף, והשני עלה שביעי. ממש ראו כיצד הבן אדם הזה נשתנו פניו, נתכרכמו פניו. וביום ראשון, רחמנא ליצלן, הוא אושפז בבית החולים, מרוב הצער שהוא לא קנה את עליית שביעי. כאשר השני ראה שהדבר כך, הוא ויתר לו בשנה הבאה.

אבל זהו מה שכותב בעל חסד לאלפים, אם נקיט ליה בליביה, עבירה היא בידו. הוי מחשב וכו'. אמנם אתה רוצה לזכות במצוה, אבל וכי המטרה שלך היא לשבור את השני, אשר קונה זאת כל הזמן. כנראה יש לו איזה עניין, שהוא רוצה לזכות במצוה הזאת.

לכן, לגבי הדברים האלה, כל אחד יפתח לעצמו, לפי הנושא שלו, לדעת כיצד להתנהג, לעשות הטוב והישר בעיני ה'. המקום ברוך הוא יעזרנו, אבי"ר.

אומר להם כך, הדבר היה בסדר. אבל בנ"ד, הוא גונב את דעתם, הוא משכנע אותם כמה הדבר חשוב, אבל אם הם היו יודעים שבעצם הוא לוקח תמורת כך כסף, שהוא מקבל תשלום על העבודה, הם לא היו מסכימים. אלא מאי, כיון שהוא משכנע אותם בדרך הזאת, הוא גונב את דעתם, ממילא אינך יכול לבוא ולדרוש את התשלום הזה מן הגבאי, כביכול מגיע לך הסכום הזה.

א"כ יוצא, שגם מן הכיוון הזה, הדבר הזה אינו הגון, ואי אפשר לסמוך על כך.

ברצוני להוסיף נקודה חשובה, הנוגעת לגבי השאלה ששאלנו בשיעור הקודם, בעניין המכירות שעושים בבתי הכנסת.

בספר חסד לאלפים [סימן קל"ב סעיף ו'], למהר"ר אליעזר פאפו זצ"ל בעל פלא יועץ, כותב בזה הלשון, אין להתקוטט בעבור שום מצוה, כי שנואה המחלוקת יותר ויותר ממה שאהובה המצוה הבאה במחלוקת. ושנינו, הצנועים מושכים את ידיהם. ולכן אף שאמרו שאם רב העיר או אדם חשוב רוצה לקנות מצוה, יכול אדם אחר להוסיף על הדמים לקנותה. לפעמים מוכרים איזו מצוה, והרב ג"כ משתתף, וכשהאנשים רואים זאת הם מפסיקים ולא מוסיפים עליו, משום כבוד התורה.

ישנו מעשה כזה על מהר"ר ישראל סלנטר זצ"ל, שהוא שאל למה לא מוסיפים, היכן כבוד התורה? לא שוה להם לשלם? אמרו לו, לא, זה כבוד התורה, שלא מוסיפים עליך...

בכל אופן, אומר בעל חסד לאלפים, דבמצוות אין חולקים כבוד לרב, זה כבוד המצוה, וקרוב אדם אצל עצמו, אתה בעצמך רוצה לזכות במצוה. מכל מקום הכל לפי מה שהוא אדם, אם יודע שהוא מקפיד ומצטער ונקיט ליב בליביה. אם יודעים שיכאב לו העניין הזה, ואז ח"ו מי יודע מה יצא מכך, במקום מצוה, עבירה

שאלה מהקהל: אין בעיא לקנות משהו אחד ספציפי בכל שנה?
תשובת מרן שליט"א: אדרבה, זה אולי חזקה. ואולי זה כבר כמו נדר.

שאלה מהקהל: אבל הוא כביכול מראה שחלק אחד מן התורה יותר חביב עליו מהשאר.
תשובת מרן שליט"א: לא, זה רק בגלל שיש שם הרבה זרקות, טעמי זרקא, הוא רוצה בכך בגלל הסילסולים, ואלו פסוקים מעניינים. זהו מברך חביב, 'לחובב', יש בו חביבות.

שאלה מהקהל: גם מבחינת הספרים.
תשובת מרן שליט"א: נכון, אולי זה גם שיקול, יש שם את פסוקי ויהי בנסוע אהרן וגו', שזה נחשב ספר בפני עצמו. א"כ הוא קרא בשלשה ספרים. אבל אינני יודע, האם זהו השיקול שלהם. כנראה השיקול העיקרי הוא, כיון שאלו פסוקים נעימים.

שאלה מהקהל: לפי זה, אם ישנו יארצייט, ישנו עניין לא להעלות את המחיר.
תשובת מרן שליט"א: נכון.

שאלה מהקהל: כתוב שלא למכור, בכדי להתחשב בו.

תשובת מרן שליט"א: נכון. לא להגזים יותר מדאי. לא שבסוף יהיה מחיר, שהוא לא יכול לעמוד בו.

שאלה מהקהל: לגבי מה שמרן שליט"א אמר מקודם, לגבי רופא שמתנה זאת מראש. זה לא נקרא אנוס? איך אפשר להגיד, שהתנאי הזה חל? הוא אומר מראש, שהוא רוצה חמשים אלף עבור הניתוח. אבל הוא הרופא היחיד, אני חייב לטפל אצלו. זה אינו המחיר המקובל, אבל הוא דורש מחיר כזה, כיון שהוא היחיד בעולם.

תשובת מרן שליט"א: אני יכול לענות לך, על פי דין תורה, הבעיא היא שישנם כאן 'משפטים בל ידעום', אינני יודע מה הם פוסקים, או אם

ישנו מנהג המדינה וכדו'. אבל עפ"י שלחן ערוך, מה שלכאורה צריך להיות במקרה הזה, אם אין רופא מומחה אחר, הוא היחיד בעולם, לפי דברי הרדב"ז שהבאנו מקודם, אתה יכול להגיד לו שתשלם לו אפילו מליון שקל, ואח"כ תשלם לו רק מה שמגיע לו. ומה שאמרת, זה מפני שלא היתה לך ברירה. שיגיד מה הסכום הנורמלי שמגיע לו, וזאת תשלם לו.

שאלה מהקהל: אבל יכול להיות, שזה לא בגלל שהוא סוחט את האנשים, הוא פשוט היחיד בכל העולם, צריך להעריך את העבודה שלו, הוא שווה את המחיר הזה.

תשובת מרן שליט"א: נכון. אבל כפי שהסברנו לעיל, אפילו לפי הרמב"ן, במקרה זה אינו חייב לשלם לו. הרי זאת מחלוקת בראשונים. לפי הריטב"א, בודאי שהוא יכול שלא לשלם. ועפ"י השלחן ערוך, הוא אכן צריך לשלם, כיון שהיה תנאי מראש. אבל כפי שאמרנו, זאת מצוה אשר רמיא אכולי עלמא, מדוע דוקא אני, שיקחו רופא אחר. אבל אם אין רופא אחר, רק הוא יודע זאת, א"כ המצוה מוטלת עליו, ואסור לו לדרוש על כך מחיר גבוה. וגם אם דרש, והתחייבת לכך, זה בגלל שהיית לחוץ ודחוק. גם על זה נאמר, מה אני בחנם אף אתה בחנם, כמ"ש [דברים ד', י"ד] וְאֵתִי צָוָה יְיָ בָּעֵת הַהִוא לְלַמֵּד אֶתְכֶם חֻקִּים וּמִשְׁפָּטִים וגו'.

ישנה ראייה לכך מן הסוגיא במסכת יבמות, כתוב שם שהיבם היה לא היה הגון, המדובר לגבי בת חמיו של רב פפא, והבטיחו לו שאם יחלוץ הוא יקבל כך וכך, ואח"כ אמרו לו 'משטה הייתי בך'. והסיבה היא, כיון שלא היתה ברירה. כמו"כ מובא שם בגמ', וכן בבבא קמא דף קט"ז ע"א, לגבי אדם שברח מבית האסורים, והוא צריך לעבור בספינה, מבקש להעביר אותו את הנהר כיון שהוא רוצה להימלט, אבל כיון שמחיר ההעברה הוא נמוך, 'משטה הייתי בך'. הייתי דחוק, ואתה מחוייב בהצלת נפשות, תעביר אותי. תבוא לבית הדין, תקבל את המחיר שמגיע לך. אל תנצל את המצוקה שלי, לדרוש מחיר מופרז.

שערי יצחק – השיעור השבועי

תשובת מרן שליט"א: יפה. אבל ראשית, לא מחייב שאותו הציבור הם אלה שהוציאו את הספרים. אולי הספרים נצטברו לערימות כבר במשך כמה ימים, אחרי כמה ימי "בין הזמנים" וכדומה, ואי אפשר לדעת מי בדיוק ומה. ועוד, אינני יודע אם זאת חובה גמורה על הלומדים להחזיר בתום הלימוד. בעבר אמנם ראיתי מכתב של הסטייפלר (הגר"י קנייבסקי) שחובה להחזיר, כדי לא לעבור על "ולא תרדה בו בפרך". ואולי תלוי הדבר במנהג הגבאים בבית המדרש. דבר זה קצת דחוק, וצריך עיון.

שאלה מהקהל: חשבתי להוכיח שאין מחלוקת, כי הגמ' מביאה זאת בשם רבי יוחנן, וכי הוא יכול לחלוק על שמעון בן שטח?
תשובת מרן שליט"א: לא, רבי יוחנן אומר, שהחכמים בדורו של שמעון בן שטח, הם שחולקים עליו.

שאלה מהקהל: זאת אומרת, שזה היה מראש ידוע שאין ההלכה כך.
תשובת מרן שליט"א: נכון. אבל משמע שהיה לו ראיות, ששאר התנאים אינם סוברים כך.

הודעה חשובה!

שיעור זה הוקלד עפ"י שמיעה בעיקר, נערך והגה לפי הבנת העורך.
השיעור היה לנגד עיני מרן שליט"א קודם הוצאתו, הוסיף מקצת עניינים וציין מעט מקורות, שיפר ותיקן כמה דברים, כי מפאת העומס הרב המונח על כתפיו, נבצר ממנו לעבור הגהה מדוקדקת, להאיר ולהעיר בהרחבה כבשיעורים שעברו.
לאור האמור, בכל ספק או שאלה המתעוררת למעיין בשיעור זה, יש לו לברר היטב את הדבר להלכה ולמעשה אצל מרן שליט"א.
הערות ותיקונים יתקבלו ברצון.
ניתן להקדיש כל שיעור להצלחה ולרפואה, או לעילוי נשמת. השם יוזכר בל"נ בתחילת השיעור מפי מרן הגאון שליט"א, וכן באמירת "מי שבירך" בסוף השיעור.

פרטים בטלפון: 050-4140741.

נא לתאם זאת לפני השיעור.

והתורמים והמסייעים להפצת התורה ולזיכוי הרבים, מלא המקום ב"ה כל משאלות ליבם לטובה. אכ"ר.

שאלה מהקהל: היהלום הוא בסה"כ אבן, אבל כיון שזה נדיר בעולם, הוא עולה יותר יקר. א"כ גם בנ"ד, ישנו רק רופא אחד בעולם, אז היה צריך לשלם לו מה שהוא דורש.

תשובת מרן שליט"א: יפה. אולי אתה צודק, מבחינת מסחר זה משהו אחר. אבל לגבי הרופא, הנקודה היא שישנה מצוה, כפי שאמרנו לעיל 'זה שבותו לו', הרופא הזה מצווה לרפות את החולה, בחנם. אסור לו לדרוש מחיר גבוה.

שאלה מהקהל: ואם זה שדכן שדורש מראש מחיר גבוה.

תשובת מרן שליט"א: מסתברא שהוא הדין.

שאלה מהקהל: אם זה נכרי?

תשובת מרן שליט"א: אם הרופא הוא נכרי, אז כנראה אין ברירה.

שאלה מהקהל: לגבי אותו הבחור שעלה ודיבר לציבור, הוא בעצם דיבר על כבוד הספרים, אבל אם לא היו אחרים שעושים זאת, הוא בעצמו היה עושה, הם לא ידעו מכך מקודם, א"כ הוא שיקר להם.

תשובת מרן שליט"א: נכון. אבל זה לא שקר גלוי, אבל במצב הקיים הוא התחכם.

שאלה מהקהל: אם הוא מתנה מראש עם הגבאי, אני עושה, לא איכפת לך איך, תמורת חמש מאות שקל. יהיה מותר לו?

תשובת מרן שליט"א: לא, כיון שיש כאן גניבת דעת מן הציבור. מבחינת הגבאי, אכן לא תהיה בעיניו. ישנם כאן כמה צדדים.

שאלה מהקהל: אבל הציבור בלאו הכי חייבים להחזיר את הספרים למקומם? הוא רק מזרז אותם, בבחינת אין מזרזין אלא למזורזין?
תשובת מרן שליט"א: אבל המציאות היא, שהאנשים לא מחזירים אותם.

שאלה מהקהל: אז זה יהיה בסדר אם הוא יקבל את הכסף.